

Andrzej Szczepan Białynicki-Birula **26 XII 1935–19 IV 2021**

Profesor Andrzej Szczepan Białynicki-Birula jest jednym z kilkunastu matematyków wykształconych po II wojnie światowej, którzy wywarli istotny wpływ na obecny stan tej dziedziny nauki w Polsce. Stworzył uznaną na świecie warszawską szkołę geometrii algebraicznej. Jego niespodziewane odejście w kwietniu ubiegłego roku pogłębiło ogromne straty, jakie poniosła polska matematyka w ciągu ostatnich dwu lat: zmarło w tym okresie pięciu matematyków, członków PAN, w tym trzech członków PAU. Andrzej Białynicki-Birula urodził się w Nowogródku 26 grudnia 1935 roku, w dzień św. Szczepana, stąd jego drugie imię, używane przez najbliższych i przyjaciół. W 1940 roku jego rodzinie udało się przedostać przez „zieloną granicę” do Warszawy, a stamtąd, zatrzymując się na krótko kolejno w Bełżcu, Krośnie, Strzyżowie i prawie na dwa lata w Brzostku, osiedlić się w 1945 roku w Rzeszowie. Tam Andrzej ukończył szkołę podstawową, a w roku 1952 liceum (obecnie II Liceum im. Płk. Leopolda Lisa-Kuli). Jako uczeń liceum został laureatem III Olimpiady Matematycznej. Po maturze rozpoczął studia na Uniwersytecie Warszawskim na kierunku fizyka, z którego po roku przeniósł się na matematykę. Po ich ukończeniu w 1956 roku został aspirantem (czyli doktorantem), a po roku – asystentem w Katedrze Algebry Instytutu Matematycznego UW, kierowanej przez wybitnego logika prof. Andrzeja Mostowskiego. W roku 1958, dzięki kontaktom Andrzeja Mostowskiego ze swoim Mistrzem Alfredem Tarskim, wyjechał na staż na Uniwersytet Kalifornijski w Berkeley. Po dwóch latach pobytu w Berkeley uzyskał stopień doktora. Promotorem jego rozprawy doktorskiej był Gerhard Hochschild, światowej sławy algebraik. Do Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley powrócił w roku 1962 i przez dwa kolejne lata prowadził tam wykłady. Miał wtedy okazję poznać nowoczesne działy algebry, w Polsce prawie nieznaną: algebrę różniczkową oraz geometrię algebraiczną, której rewolucyjny rozwój

dokonywał się w owym czasie, głównie dzięki przełomowym pracom Alexandra Grothendiecka, uznawanego za jednego z najwybitniejszych matematyków XX wieku. W 1964 roku Andrzej Białynicki-Birula wrócił do Polski. W tym samym roku habilitował się w Instytucie Matematycznym PAN i został tam zatrudniony na stanowisku docenta. W następnych latach, kontynuując tematykę rozpoczętą w Berkeley, skoncentrował się na badaniu działań grup algebraicznych na gładkich rozmaitościach rzutowych. Osiągnął w tej dziedzinie wiele pięknych rezultatów. Zwieńczeniem ich była praca *Some theorems on actions of algebraic groups*, opublikowana w roku 1973 w jednym z najbardziej prestiżowych czasopism matematycznych, *Annals of Mathematics*. Według *Mathematical Reviews* praca ta ma obecnie 246 cytowań i nadal jest często przytaczana: 22-krotnie w ostatnim roku, co jest niezmiernie rzadkie dla prac matematycznych. Wyniki te przyniosły mu szerokie międzynarodowe uznanie. Jego badania dotyczyły też wielu innych algebraicznych działów matematyki, szczególnie topologii algebraicznej. Opublikował łącznie przeszło 60 artykułów naukowych, cztery świetne, powszechnie znane podręczniki akademickie i jedną monografię poświęconą geometrii algebraicznej. Uzyskane rezultaty przyniosły mu wiele nagród. Najważniejsze z nich to: Medal im. Wacława Sierpińskiego (1991), Nagroda Fundacji im. Alfreda Jurzykowskiego (1998), Nagroda Prezesa Rady Ministrów (1999), Medal im. Władysława Orlicza (2009). Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1970 roku, a zwyczajnego osiem lat później. Na członka korespondenta PAN został wybrany w roku 1986, członkiem rzeczywistym został w roku 1989. Od 1992 roku był członkiem *Academia Europaea*. W 2020 roku został członkiem korespondentem PAU. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim (1976) oraz Krzyżem Oficerskim (2005) Orderu Odrodzenia Polski. Od początku swej kariery zawodowej Andrzej Białynicki-Birula związał się z Uniwersytetem Warszawskim; pracował tam do końca swych dni. Jego wykłady monograficzne i seminaria z geometrii i topologii algebraicznej szybko przyciągnęły wielu zdolnych studentów, późniejszych doktorantów i doktorów. W sumie wypromował 23 doktorów, a liczba jego „potomków naukowych” przekracza 70. Działające dziś prężnie ośrodki geometrii algebraicznej i topologii algebraicznej na Uniwersytecie Warszawskim, a także na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, to jego i jego uczniów zasługa. W latach 1977–1980 Andrzej Białynicki-Birula był dziekanem, a w latach 1981–1984 prodziekanem Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki Uniwersytetu Warszawskiego. Natomiast w latach 1987–1990 pełnił funkcję prorektora. Przez kilka kadencji był członkiem Senatu. Za zasługi dla Uniwersytetu Warszawskiego otrzymał w roku 2015 tytuł doktora honoris causa tej uczelni. Był bardzo zaangażowany w sprawy dotyczące matematyki w Polsce, organizacji badań, studiów na

uniwersytetach i kształcenia doktorantów. Działał w wielu komisjach ministerialnych i w Polskiej Akademii Nauk. Był członkiem Rady Nauki w Ministerstwie Nauki i Informatyzacji. W latach 1992–1998 i 2000–2008 był członkiem Zespołu Nauk Fizyczno-Matematycznych Komitetu Badań Naukowych. W Polskiej Akademii Nauk był członkiem Prezydium w latach 1999–2002, przewodniczącym Komitetu Matematyki PAN przez trzy kadencje w latach 1990–1992, 1993–1995 i 2007–2011 oraz przez wiele kadencji członkiem jego Prezydium. Z jego inicjatywy Komitet podejmował działania na rzecz najistotniejszych dla środowiska matematycznego spraw. Za te zasługi Komitet Matematyki PAN nadał mu w roku 2019 tytuł Honorowego Przewodniczącego. W toczonych dyskusjach często jego głos był dominujący. Obecny dziekan Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki UW Paweł Strzelecki tak go wspomina: „potrafił czasem niepotrzebne dyskusje kończyć jednym celnym zdaniem, wypowiedzianym z pewnością, że tak trzeba i tak będzie słusznie; myślę że wiele osób z naszej społeczności tego doświadczyło”. Starsi warszawscy matematycy pamiętają spór, jaki toczył dziekan Andrzej Białynicki-Birula z dyrektorem Instytutu Matematycznego PAN Czesławem Olechem o kształt i rolę tego Instytutu. Spór ten, gdy dyrektorem IM PAN został w roku 1986 Bogdan Bojarski, doprowadził do głębokiej reformy tegoż Instytutu, polegającej m.in. na radykalnej redukcji zatrudnień na stałe, aby w zamian zatrudniać na czas określony matematyków z uniwersytetów. Okazało się to bardzo celnym posunięciem. Andrzej Białynicki-Birula cieszył się w środowisku naukowym i akademickim ogromnym autorytetem. Jednym z tego dowodów był wybór do Komisji ds. Etyki w Nauce, działającej przy Polskiej Akademii Nauk. Uczestniczył w jej pracach do końca swych dni.

Stanisław Kwapien, Wiesław Pleśniak